

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Тараса ШЕВЧЕНКА**

ПАЛАМАР ЛЮБОВ ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 343.98

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З
НЕЗАКОННИМ ОТРИМАННЯМ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі криміналістики Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Клименко Ніна Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор-консультант
юридичного факультету.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Кузьмічов Володимир Сергійович,
Київський національний університет
внутрішніх справ,
проректор з кадрового забезпечення
та міжнародних зв'язків;

кандидат юридичних наук, професор
Цимбал Петро Васильович,
Національний університет ДПС України,
завідувач кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики.

Захист відбудеться «17» листопада 2008 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.05 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий «15» ___ 10 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 26.001.05
кандидат юридичних наук

Н.П. Сиза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Злочини у банківській сфері, пов'язані з незаконним отриманням банківських кредитів, є одним з елементів загальної картини дестабілізації економіки країни. Спостерігається тенденція збільшення кількості таких злочинів. Статистичні зведення МВС України свідчать, що у 2005 р. було виявлено 3523 злочинів, пов'язаних зі сферою банківської діяльності (20 % з них – це злочини, пов'язані з незаконним отриманням банківських кредитів), у 2006 р. виявлено 3365 таких злочинів, а в 2007 р. – 3183 (питома вага злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, складає, відповідно, 25% та 29%). Неповорнення банківських кредитів призводить до підвищення відсоткової ставки банківського кредиту, а високі відсотки за користування кредитними коштами гальмують розвиток малого та середнього бізнесу. Неповорнення кредитів у великих розмірах становить загрозу виникнення фінансових криз. Тому сьогодні існує необхідність розробки теоретичних та практичних рекомендацій щодо криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, що передбачає не тільки визначення загальних положень криміналістичної профілактики, але й розгляд криміналістичної характеристики, її елементів, а також розробку методики профілактики, тобто системи методів і криміналістичних рекомендацій щодо профілактики таких злочинів.

Дослідження проблем криміналістичної профілактики висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних учених-криміналістів, серед яких: Г.А. Аванесов, І.А. Алієв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, В.С. Зеленецький, В.Ф. Зудін, Г.Г. Зуйков, Н.С. Карпов, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, Н.І. Клименко, В.С. Кузьмічов, В.О. Ледащев, О.М. Литвак, В.К. Лисиченко, Ф.А. Лопушанський, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, Г.М. Міньковський, О.Б. Сахаров, М.В. Салтевський, І.Я. Фрідман, П.В. Цимбал, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, А.С. Шляпочников, М.П. Яблоков та інші.

Дослідженням злочинності у сфері економіки, у тому числі й у банківській сфері, приділяли увагу в своїх працях О.П. Буцан, О.М. Васильєв, А.Ф. Волобуєв, С.П. Голубятников, О.В. Горбачов, Г.А. Густов, Л.Я. Драпкін, М.К. Каминський, Н.І. Клименко, О.В. Курман, В.Д. Ларічев, В.К. Лисиченко, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, І.В. Постіка, Л.М. Стрельбицька, В.Г. Танасевич, В.В. Тіщенко, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, П.В. Цимбал, М.П. Яблоков, П.С. Яні та інші.

Проте проблеми криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, в сучасній теорії криміналістики практично не досліджувалися, тому потребують додаткового вивчення.

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається необхідністю розроблення методики криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, і її удосконалення для їх попередження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснювалося для підвищення рівня захисту економічних відносин від злочинних посягань, що визначено у п. 4 та п. 6 розділу II V Комплексної програми профілактики злочинності на 2007 – 2009 роки (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1767), п. 96 Пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004-2009 років, затверджених наказом МВС України від 05.07.2004 № 755, а також за Планом науково-дослідної роботи Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка на 2008 рік, затвердженим протоколом № 14 вченої ради ДЮІ від 26 грудня 2007 року.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні загальних засад криміналістичної профілактики, розробленні криміналістичної характеристики і формулюванні на цій основі теоретичних положень і практичних методів і рекомендацій щодо методики криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів.

Відповідно до зазначеної мети вирішувалися такі взаємопов'язані завдання: дослідження та уточнення окремих аспектів поняття, сутності та наукових основ учення про криміналістичну профілактику злочинів, її місця в криміналістиці, предмета, завдань та методів; розроблення криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, та з'ясування її взаємозв'язку із криміналістичною профілактикою; встановлення особливостей застосування спеціальних знань слідчим під час профілактики вчинення зазначених злочинів; визначення поняття і структури методики профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів; дослідження засобів, прийомів і методів виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів; встановлення особливостей взаємодії слідчого з банківськими установами під час криміналістичної профілактики злочинів зазначеної категорії; розроблення й визначення особливостей засобів, прийомів і методів усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів; формування висновків, пропозицій і рекомендацій вдосконалення криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів.

Об'єктом дослідження є злочинна діяльність, спрямована на незаконне отримання банківських кредитів, а також діяльність правоохоронних органів щодо криміналістичної профілактики таких злочинів.

Предметом дослідження є криміналістична профілактика злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплексне використання системи методів сучасної теорії наукового пізнання, що дає можливість вивчати проблему в єдності її змісту та юридичної форми, здійснювати системний аналіз профілактичної діяльності як органів дізнання, так і слідчих органів. У процесі дослідження було використано систему наступних загальнонаукових і спеціальних методів: історико-правовий (етапи розвитку уявлень про криміналістичну профілактику та її місце у системі криміналістики); формально-логічний (класифікація елементів криміналістичної характеристики, формулювання профілактичних рекомендацій); статистичні (узагальнення кримінальних справ, статистичних даних, наданих МВС України, їх аналіз).

Наукові висновки і рекомендації, що містяться у дисертації, базуються на методі системного аналізу положень Конституції України, законних та підзаконних актах щодо діяльності банківської системи, кримінального та кримінально-процесуального законодавства України, нормативно-правових актів, що регламентують організацію і діяльність правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, відомчих наказів та інструкцій, статистичних й аналітичних документів МВС України.

Емпіричну базу дослідження становлять аналіз статистичної звітності правоохоронних органів України (з 1998 по 2007 р.), вивчення й узагальнення матеріалів слідчої, експертної та судової практики. З цією метою за розробленою методикою здійснювалося анкетування працівників слідчих підрозділів МВС України (опитано 110 слідчих Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської областей). Крім того, було проведено анкетування працівників банківських установ (опитано 70 працівників у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій і Харківській областях). У процесі дослідження проаналізовані матеріали 105 кримінальних справ, розглянутих судами окремих областей України, за 2002-2007р.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше в Україні, ґрунтуючись на положеннях загальної теорії криміналістики, судової експертизи й узагальненні досвіду слідчої та експертної практики, розроблено засади методики криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, які мають значення для криміналістичної науки і правоохоронної практики.

При цьому було отримано результати, які мають певний ступінь новизни:

Вперше:

розкрито взаємозв'язок криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, та їх криміналістичної профілактики;
розроблено поняття методики профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, і її структура – система засобів, прийомів і методів виявлення, дослідження, усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів зазначеної категорії, а також контролю за їх усуненням.

Удосконалено:

підходи до розмежування понять «профілактика», «попередження», «запобігання», «припинення».

Набуло подальшого розвитку:

дослідження причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів;

використання слідчим спеціальних знань під час здійснення криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів;

визначення особливостей взаємодії правоохоронних органів та банківських установ під час усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів;

визначення значимості елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і пропозиції можуть бути використані для підвищення ефективності:

- науково-дослідної роботи – як підґрунтя для подальшого розроблення криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів;
- практичної діяльності правоохоронних органів – як рекомендації щодо профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів;
- навчального процесу – як матеріали для підготовки підручників і навчальних посібників з курсу «Криміналістика», а також для використання у навчальному процесі юридичних вузів України для вивчення курсу «Криміналістика», спецкурсів («Криміналістична характеристика злочинів у сфері економіки», «Криміналістична профілактика окремих видів злочинів») і проведення практичних занять (акт впровадження результатів наукового дослідження у навчальний процес від 26.05.08 р. № 1645 – додаток Е).

Особистий внесок здобувача. Положення, які викладені у дисертації і складають її наукову новизну, розроблені автором особисто. У статті, опублікованій у співавторстві, 50 % змісту складають власні теоретичні розробки дисертантки. Наукові ідеї та розробки, що належать співавтору опублікованої праці, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження неодноразово обговорювалися на засіданнях кафедри криміналістики Донецького юридичного інституту. Окремі положення дисертації було оприлюднено на міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях: «Криміналістичні та процесуальні проблеми, що виникають під час проведення слідчих дій» (Донецьк, 24 листопада 2006 року), «Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні» (Тернопіль, 25 лютого 2007 року), «Проблеми національної та міжнародної безпеки» (Київ, 24 квітня 2007 року).

Публікації. Результати здійсненого дисертантом наукового дослідження опубліковано в 6 наукових публікаціях, з них – три статті у фахових виданнях, затверджених ВАК України, і три – тези доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з яких основний текст дисертації – 172 сторінки, список використаних джерел – 17 сторінок (179 найменувань), додатки (5) – 37 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, визначаються мета і завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження, викладається наукова новизна, теоретичне та практичне значення результатів дослідження, дані про їх апробацію.

Перший розділ «Теоретичні засади криміналістичної профілактики» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються питання загальної теорії профілактики правопорушень, поняття криміналістичної профілактики і її місце в системі криміналістики, форми та види криміналістичної профілактики.

У підрозділі 1.1. *«Питання загальної теорії профілактики правопорушень»* розглядається сутність профілактики правопорушень, аналізується стан законодавства щодо неї, уточнюється понятійний апарат.

Профілактика правопорушень є необхідною складовою при розбудові правової держави в Україні. У той же час її законодавча регламентація недостатня, що викликає ряд проблем, пов'язаних з понятійним апаратом, принципами та методикою профілактики. Крім терміну “профілактика” використовуються також: “попередження”, “запобігання”, “припинення”. У спеціальній літературі відсутнє загальновизнане концептуальне розуміння відповідних понять та їх співвідношення. Відокремлення понять „запобігання”, „попередження”, „профілактика”, „припинення” відбувається на основі розгляду стадій вчинення злочину. **Попередження** злочину починається з моменту виникнення теоретичної можливості настання небажаного (злочину) й триває до моменту настання небажаного (вчинення злочину). **Запобігання** починається з моменту формування наміру особи скоїти злочин, виникнення злочинного умислу та триває до моменту скоєння закінченого злочину. Запобігання здійснюється на підставі результатів оперативно-розшукової діяльності чи досудового розслідування вже вчинених злочинів. У останньому випадку запобігання має місце стосовно нових злочинів з боку особи, відносно якої вже порушено кримінальну справу.

Профілактика злочинів відбувається з моменту вчинення злочину та спрямована на виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів. Таким чином, ознакою профілактики є її цільова спрямованість. **Припинення** злочинів полягає у діях, спрямованих на припинення вже розпочатої злочинної діяльності й запобігання злочинному результату. Припинення злочинів пов'язується із затриманням підозрюваного на місці вчинення злочину, але до настання злочинного результату. Профілактика, запобігання і припинення злочинів є трьома видами (напрямами) попереджувальної діяльності. Звідси – поняття «попередження злочинів» є загальним.

У підрозділі 1.2. *«Поняття криміналістичної профілактики та її місце в системі криміналістики»* досліджуються точки зору стосовно поняття та місця криміналістичної профілактики та робляться відповідні висновки.

Своєрідність і складність побудови криміналістичної профілактики як складової науки криміналістики, полягає в тому, що вона спирається на положення та висновки загальної кримінологічної теорії профілактики злочинності, але одночасно є елементом предмета науки – криміналістики. Отже, криміналістична профілактика – це науковий напрям криміналістики та практична сфера діяльності уповноважених суб'єктів, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють конкретним злочинам.

Криміналістичну профілактику можна розглядати в трьох аспектах: науковий напрям у криміналістиці (теорію, вчення), як сферу практичної діяльності правоохоронних органів і суду і специфічний об'єкт управлінського впливу. Практична діяльність криміналістичної профілактики охоплює ту її частину, яка є одним з видів функціональних завдань правоохоронних органів і суду в боротьбі зі злочинністю.

Дискусійним є питання про місце криміналістичної профілактики в системі криміналістики. Аналізуючи наявні в криміналістичній літературі точки зору щодо місця криміналістичної

профілактики в системі криміналістики, можна зробити висновок, що найбільша кількість суперечок стосується пропозиції ввести в систему криміналістики самостійний розділ «криміналістична профілактика» і як альтернатива пропонується розглядати дані про профілактику злочинів у відповідних розділах криміналістики. Питання профілактики злочинів повинні відноситися до всіх частин курсу криміналістики – криміналістичної техніки, слідчої тактики і методики розслідування окремих видів злочинів. Необхідно конкретизувати зміст криміналістичної профілактики стосовно кожної частини курсу криміналістики і включити її в самостійний розділ "Загальні і окремі криміналістичні теорії" (в кінці викладу курсу), хоча це буде пов'язано з перебудовою існуючої системи курсу криміналістики. Така компактність цілком забезпечуватиме майбутніх фахівців оволодінням предмета профілактики, а також питаннями, які пов'язані з розробленням і застосуванням криміналістичних методів профілактики злочинів. У підрозділі 1.3. «Види і форми криміналістичної профілактики» розглядаються форми та види криміналістичної профілактики. Форма профілактичної діяльності безпосередньо пов'язана з її суб'єктами і законодавчим закріпленням. Суб'єкти, про які йдеться, можна поділити на спеціалізовані й неспеціалізовані. До першої групи суб'єктів належать правоохоронні органи та суд. Основною функцією спеціалізованих суб'єктів є забезпечення правопорядку у межах кримінальної політики, а профілактика злочинів – складова цієї діяльності. Спеціальною процесуальною формою профілактичної діяльності слідчого за результатами розслідування конкретного злочину є передбачене законом (ст. 23¹ КПК України) внесення подання у відповідний державний орган, громадську організацію або повідомлення посадової особи про необхідність вжиття заходів щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню цього злочину. До другої групи суб'єктів профілактики належать: законодавчі органи; органи виконавчої влади; адміністрації підприємств, установ, організацій; громадські об'єднання; окремі громадяни. Головною функцією неспеціалізованих суб'єктів є здійснення загальносоціальної (непроцесуальної) профілактичної діяльності у межах соціальної політики. Ця діяльність перебуває у межах здійснення господарської, організаційної, управлінської, культурно-виховної та інших видів діяльності.

За різним змістом процесуальної форми розрізняють види криміналістичної профілактики. Вид – це окрема галузь роботи, заняття, різновид у низці предметів, явищ. Зміст процесуальної форми профілактики пов'язаний із тим, який саме суб'єкт здійснює профілактичну діяльність. Це є наслідком закріплення у правових актах різних повноважень суб'єктів профілактики, тобто процесуальне наділення різними «інструментами» профілактики. Можна відокремити наступні види процесуальної форми профілактики: слідчу, експертно-криміналістичну і судову профілактику.

Другий розділ «Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Розвиток і становлення криміналістичної характеристики злочинів, її структура та значення» автор розглядає поняття, роль і призначення криміналістичної характеристики злочинів, терміни (словосполучення), що використовуються вченими-криміналістами під час розгляду проблеми криміналістичної характеристики злочинів, елементи, що входять до складу цієї характеристики, а також підходи до побудови криміналістичної характеристики злочинів.

Криміналістична характеристика є результатом узагальнення відповідних наукових досліджень і слідчої практики, а також засобом розв'язання певних теоретичних і методичних завдань. Вона сприяє підвищенню якості рекомендацій, що адресуються слідчо-оперативній практиці, визначенню основного напрямку розслідування, оптимізації розслідування злочинів. Практичне значення для розслідування і для теорії криміналістики мають типова криміналістична характеристика злочинів, групова і видова. Це пояснюється закономірністю взаємозв'язку ознак, які характеризують криміналістичні особливості злочинів саме у межах типу, виду чи підвиду. Елементами криміналістичної характеристики є:

а) дані про особу злочинця; інформація про категорії посадових матеріально відповідальних осіб

та інших осіб, які можуть бути причетними до злочину; відомості про чинники, що вплинули на формування та здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками тощо;

б) дані про способи готування до злочинів, учинення і приховування злочинів;

в) відомості про предмет посягання;

г) дані про обстановку вчинення злочину;

д) відомості про особу потерпілого;

е) інформація про наслідки злочину (слідова картина).

З побудовою криміналістичної характеристики окремих видів злочинів пов'язаний її основний підхід – «елементний», який полягає в описі деяких елементів злочину.

Другий підхід її побудови, що ґрунтується на описі фаз, стадій, етапів злочинної діяльності, має назву «фазовий».

Під час розгляду криміналістичної профілактики злочинів доречним видається «фазовий» підхід. Це пояснюється тим, що з'ясування та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, потребує від суб'єкта профілактичної діяльності ретельного дослідження саме етапів (фаз) злочинної діяльності. Значення для криміналістичної профілактики також має і «елементний» підхід. Під час аналізу кримінальних справ з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, необхідно дослідити особу злочинця, обстановку та способи вчинення злочину, а також слідову картину. Отже, для здійснення криміналістично-профілактичної діяльності доцільним є поєднання обох підходів до побудови криміналістичної характеристики злочинів.

У підрозділі 2.2. «*Елементи криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів*» розглядається криміналістична характеристика злочинів у сфері кредитування, яка є системою відомостей про криміналістично-значущі його ознаки, що характеризують напрям розслідування. Аналіз таких даних дозволяє обирати найбільш доцільні та ефективні шляхи здійснення криміналістично-профілактичної діяльності.

Досліджено способи незаконного отримання кредиту та їх зв'язок з наявною кредитною процедурою банківських установ і специфікою предмета злочину.

Розглянуто характеристику осіб, що вчиняють злочини, пов'язані з незаконним отриманням банківських кредитів. У процесі з'ясування обставин, що характеризують одержувача, який незаконно отримав кредит, важливою є співпраця з банком-кредитором. Доцільно використати досвід роботи зарубіжних банків, які приділяють значну увагу ретельній перевірці потенційного позичальника, з метою зменшення кредитного ризику.

Важливим елементом криміналістичної характеристики злочинів у сфері кредитування є слідова картина. Об'єктами слідоутворення у разі вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, є документи, електронні носії інформації і пам'ять людей (ідеальні сліди).

Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, є складовою під час розроблення методики їх розслідування. Вона дає уявлення про основні риси злочинів, механізм їх вчинення, особу злочинця, обставини, що сприяють їм.

Ознайомлення з нею працівників правоохоронних органів (насамперед, слідчих) дозволить підвищити рівень їх спеціальних знань, що буде сприяти ефективності розслідування.

Ознайомлення з елементами криміналістичної характеристики злочинів цього виду буде корисним і для працівників кредитних установ, бо сприятиме профілактиці злочинності у кредитно-фінансовій сфері. Аналіз елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, сприяє розробленню методики криміналістичної профілактики зазначених злочинів.

У підрозділі 2.3. «*Причини, умови та обстановка, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів*» обґрунтовується позиція, що встановлення причин і умов, як мета профілактичної діяльності, реалізується за допомогою різноманітних методів, у тому числі й аналізу обстановки вчинення злочину. Обстановка злочину – це система умов і обставин,

обумовлена різноманітною взаємодією між собою до, під час і після вчинення злочину об'єктів (предметів), явищ, процесів за часом і місцем, а також із суб'єктом злочину та іншими особами, що впливають на настання злочинного результату і ухилення винного від кримінальної відповідальності та покарання. Дані про обстановку вчинення злочину дозволяють робити висновки про умови, які передують і супроводжують дії суб'єкта злочину, полегшують або ускладнюють досягнення злочинної мети, впливають на формування структурних елементів злочину, вказують на нетипові чинники, що вплинули на подію злочину.

Розглянуто зв'язок нормативно-правової обстановки, яка обумовлює здійснення процесу кредитування, та умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів. Досліджено розмежування причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. Обґрунтовано недоцільність окремого аналізу суб'єктивних або об'єктивних умов, які сприяють вчиненню злочинів під час розгляду криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних із незаконним отриманням банківських кредитів.

ТРЕТІЙ РОЗДІЛ «МЕТОДИКА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОТРИМАННЯМ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ» СКЛАДАЄТЬСЯ З ТРЬОХ ПІДРОЗДІЛІВ.

У підрозділі 3.1. «Поняття методики криміналістичної профілактики і класифікація її заходів і методів» автор зазначає, що методика профілактики злочинів – це система теоретичних положень, прийомів, методів і рекомендацій організації і здійснення профілактики злочинів, яка ґрунтується на положеннях криміналістики, а також даних інших природних і технічних наук.

Методика криміналістичної профілактики включає наступні методи:

- виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів;
- дослідження причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів;
- усунення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів;
- контролю за усуненням таких причин та умов.

Виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, може здійснюватися не тільки в ході проведення слідчих дій (наприклад, під час допиту обвинуваченого у разі поставлення питання про те, що спонукало його вчинити цей злочин; під час огляду місця події – через встановлення наявних систем охорони предмета злочинного посягання тощо) але й шляхом аналізу відомостей, наявних у матеріалах справи. Процес виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, відображається у процесуальних документах. Результатом цього процесу є подання органу дізнання, слідчого, прокурора у кримінальній справі. Складання самого подання не є криміналістичним методом. Але інформація, яка міститься у цьому документі, є наслідком використання різноманітних методів, у тому числі й криміналістичних. Подання – це процесуальна форма криміналістичної профілактики, яка потребує наступного контролю з боку правоохоронних органів.

Під час проведення слідчих дій спостерігається єдність криміналістичних методів тактики, методики й техніки, спрямованих на виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину.

У підрозділі 3.2. «Заходи та методи виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів» автор визначає і описує їх.

Виявлення причин та умов, що сприяють незаконному отриманню банківських кредитів, вимагає від працівників правоохоронних органів ґрунтовного дослідження всієї наявної інформації про злочин та особу злочинця. Одним із найважливіших джерел такої інформації є протоколи слідчих дій.

Виявлення обставин, що сприяли незаконному отриманню банківських кредитів, пов'язано і з з'ясуванням загальної картини події, що сталася.

Підрозділ 3.3. «Заходи та методи усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів» присвячений розгляду діяльності щодо усунення причин і умов, що сприяють незаконному отриманню банківських кредитів. Усунення причин конкретного злочину, у тому числі й незаконного отримання банківського кредиту, пов'язано із застосуванням до обвинуваченого (підсудного, засудженого) певних

виховних, примусових і виправно-трудових заходів під час досудового та судового слідства, призначенням кримінального покарання та його виконанням. Мета таких заходів полягає у нейтралізації негативних якостей і рис особи, яка вчинила злочин.

Взаємодія слідчого з банківськими установами під час виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, є необхідною умовою ефективності криміналістичної профілактики. Перш за все, така взаємодія надає можливість отримати максимально повну інформацію про злочинця. Доречним є досвід закордонних банків стосовно збору інформації про потенційного позичальника, який заслуговує вивчення і використання банками України.

Доцільним було б створення комп'ютерних баз даних, які містили б інформацію про осіб, що незаконно отримували банківський кредит, а також про ті документи, підроблення й використання яких дало можливість отримати кредит. Проведене автором анкетування слідчих показало, що вони вважають це зайвим, бо створення подібних баз здається дублюванням криміналістичного обліку. Тому необхідною умовою ефективного використання такої бази даних є її суб'єкт – користувач інформації. Це, насамперед, банківські працівники, які повинні використовувати всю наявну інформацію про потенційних злочинців та їх можливий «інструментарій».

Усунення умов, що сприяють вчиненню злочинів, у межах криміналістичної профілактики, пов'язано, на нашу думку, із внесенням подання у порядку ст. 23¹ КПК України, розробленням профілактичних рекомендацій щодо конкретних видів злочинів та розробленням технічних засобів і методів, що перешкоджають (ускладнюють) вчиненню злочину.

Працівники правоохоронних органів не володіють повноваженнями, що здатні усунути умови, які сприяють незаконному отриманню банківських кредитів, проте вони можуть зробити так, що банківські установи будуть мати можливість ознайомитися з наявністю таких умов та засобами перешкоджання вчиненню злочинів. Процесуальним «інструментом» такого ознайомлення має бути внесення подання у банківську установу або повідомлення посадовій особі банку про необхідність вжиття заходів щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню зазначеного злочину. Як свідчить анкетування слідчих, вони визначають внесення такого подання головним видом діяльності щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Діяльність щодо усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, у межах криміналістичної профілактики має координуючий та рекомендаційний характер. Вона є необхідним елементом загальної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів.

Дисертантка проаналізувала основні причини та умови, які сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, і на основі такого аналізу запропонувала рекомендації щодо їх криміналістичної профілактики:

прийняти Закон України «Про профілактику правопорушень», в якому б було систематизовано всі види профілактики окремих галузей юридичних знань: кримінологічну, кримінально-правову, криміналістичну, адміністративну тощо;

передбачити в КК України окрему норму, що передбачає відповідальність за незаконне отримання кредиту, у разі відсутності ознак злочину у сфері господарської діяльності, та підвищити міру відповідальності за неповернення кредитів на великі суми;

посилити внутрішній контроль з боку працівників банків з метою попередження незаконних дій клієнтів, реальних і потенційних, за додержанням чинних нормативних актів;

проводити ретельну перевірку професійних, ділових і морально-етичних якостей кандидатів на зайняття посад, пов'язаних із кредитним процесом;

встановити діючу систему реагування на порушення цими особами існуючих правил проведення кредитних операцій;

посилити взаємодію аудиторських фірм з державними контролюючими органами, насамперед з органами внутрішніх справ;

ввести в штат банків спеціалістів з техніко-криміналістичного дослідження документів для належної перевірки документів, що надаються клієнтом банку з метою отримання кредиту на

велику суму;
передбачити в положеннях банку «Про порядок кредитування» пункт про обов'язковий огляд документів, наданих клієнтом, спеціалістом з техніко-криміналістичного дослідження документів, з метою встановлення їх справжності;
заборонити на законодавчому рівні видачу кредитів некредитоспроможним особам;
посилити роботу кредитних бюро щодо збирання, оброблення та надання інформації про одержувачів кредитів;
поліпшити роботу органів безпеки банку, особливо стосовно профілактики банківських порушень, що сприяють вчиненню злочинів, у тому числі пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів;
більш активно використовувати засоби масової інформації щодо інформування населення про кримінальну відповідальність за незаконне отримання банківських кредитів.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення проведеного дослідження та сформульовані рекомендації і пропозиції, які мають значення для розроблення і вдосконалення криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів. Зокрема, це зазначається у наступних положеннях:

- 1) Визначається необхідність уточнення понятійного апарату, пов'язаного з профілактичною діяльністю. Профілактика, запобігання і припинення злочинів є трьома видами (напрямами) попереджувальної діяльності. Поняття «попередження злочинів» є загальним. Слід зазначити, що класифікація цієї діяльності на профілактику, запобігання і припинення відбувається з огляду на етапи злочинної діяльності. Таке розмежування є можливим тільки на рівні одиничного злочину, тобто конкретної протиправної поведінки.
- 2) Доводиться необхідність врахування під час реалізації криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, особливостей їх криміналістичної характеристики як криміналістичної моделі цього злочину, яка будується на основі встановлених у процесі узагальнення слідчої практики типових ознак та зв'язків, що мають значення для виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, за допомогою криміналістичних засобів, прийомів та методів.
- 3) Обґрунтовується значимість встановлення елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, під час здійснення криміналістичної профілактики таких злочинів. Найбільш значимими елементами криміналістичної характеристики злочинів такого виду для криміналістичної профілактики є способи підготовки до злочину, способи вчинення та приховування злочину, особа злочинця та слідова картина.
- 4) Визначається, що методика профілактики злочинів – це система теоретичних положень, прийомів, методів і рекомендацій організації і здійснення профілактики злочинів, яка ґрунтується на положеннях криміналістики, а також даних інших природних і технічних наук.

Методика криміналістичної профілактики включає наступні методи:

- виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів;
- дослідження причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів;
- усунення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів;
- контролю за усуненням таких причин та умов.

Усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів, пов'язано з розробленням спеціальних захисних науково-технічних засобів та методів профілактики злочинів. Оскільки вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, супроводжується наданням підроблених документів, то засоби, що перешкоджають (ускладнюють) вчиненню злочину, слід спрямовувати на захист документів від підробки. Методи та засоби усунення умов, пов'язані із регулюванням кредитного процесу, розглядаються як на законодавчому рівні, так і на рівні

внутрішніх положень банку.

5) Обґрунтовується, що необхідною умовою ефективності криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, є взаємодія слідчого з банківськими установами під час виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів. Така взаємодія надає можливість отримати максимально повну інформацію про злочинця. Доречним і таким, що заслуговує на використання, є досвід закордонних банків стосовно збору інформації про потенційного позичальника.

6) На основі аналізу причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, запропоновані рекомендації щодо їх усунення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Паламар Л.В. Криміналістична характеристика злочинів у сфері банківського кредитування / Л.В. Паламар // Право України. – 2006. – № 12. – С. 66-69.

Паламар Л.В. Завдання щодо отримання доказової інформації, її аналіз і оцінка при розслідуванні злочинів у сфері кредитування / Л.В. Паламар // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 1. – С. 128-130.

Паламар Л.В. Криміналістична профілактика: поняття, її місце в системі криміналістики / Л.В. Паламар // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2007. – № 3. – С. 223-229.

Паламар Л.В. Процесуальна форма криміналістичної профілактики / Л.В. Паламар // Криміналістичні та процесуальні проблеми, що виникають під час проведення слідчих дій: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Донецьк, 24 листопада 2006 р.). – Донецьк, 2006. – С. 532-536.

Паламар Л.В. Криміналістична профілактика злочинів, пов'язаних із незаконним отриманням банківських кредитів / Л.В. Паламар // Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 25 лютого 2007 р.). – Тернопіль, 2007. – С. 25-27.

Паламар Л.В. Отримання доказової інформації при розслідуванні шахрайства з фінансовими ресурсами / Д.С. Паламар, Л.В. Паламар // Проблеми національної та міжнародної безпеки: матеріали міжнар. науч.-практ. конф. (Київ, 27 квітня 2007 р.). – Київ, 2007. – С. 99-103.

АНОТАЦІЯ

Паламар Л.В. Криміналістична профілактика злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008.

Дисертація є монографічним дослідженням криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів. У дисертації розглянуто низку теоретичних положень та практичних рекомендацій, сформульованих у результаті комплексного аналізу судово-слідчої практики останніх років, наукових досліджень у сфері боротьби зі злочинами у сфері економіки, зокрема, злочинами, пов'язаними з незаконним отриманням банківських кредитів.

У дисертації визначено сутність криміналістичної профілактики та її місце в системі криміналістики. Вивчено та узагальнено елементи криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів, які мають важливе значення для формування методики їх профілактики. Визначені поняття і структура методики криміналістичної профілактики та досліджені причини та умови, що сприяють вчиненню зазначених злочинів. Встановлено комплекс методів, прийомів та заходів, які здійснюються з метою виявлення та

усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів. Розроблено пропозиції і рекомендації вдосконалення криміналістичної профілактики злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів.

Ключові слова: криміналістична профілактика; криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів; способи незаконного отримання банківських кредитів; причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням банківських кредитів; методика криміналістичної профілактики.

АННОТАЦІЯ

Паламар Л.В. Криминалистическая профилактика преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2008.

Диссертация является комплексным монографическим исследованием криминалистической профилактики преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов. В диссертации содержится ряд теоретических положений и практических рекомендаций, сформулированных в результате комплексного анализа судебно-следственной практики последних лет, имеющих научные исследования в области борьбы с преступлениями, связанными с незаконным получением банковских кредитов.

В диссертации исследуется сущность криминалистической профилактики и ее место в системе криминалистики. Определяются критерии разграничения понятий «профилактика», «предупреждение», «предотвращение», «прекращение». Акцентируется внимание на том, что профилактика, предотвращение и прекращение преступлений является тремя видами (направлениями) предупредительной деятельности. Классификация этой деятельности на профилактику, предотвращение и прекращение осуществляется с учетом этапов преступной деятельности.

Исследованы элементы криминалистической характеристики данных преступлений, имеющие существенное значение для выявления и устранения причин и условий, способствовавших совершению преступлений. В частности, дана характеристика способов подготовки, совершения и сокрытия преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов, обстановки совершения преступления, следовой картины, личности преступника.

Уделено внимание необходимости учета криминалистической характеристики преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов, при рассмотрении криминалистической профилактики.

Проведен анализ причин и условий, способствующих совершению преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов. Определены понятие и структура методики профилактики и исследована система ее методов. Методика криминалистической профилактики включает следующие методы:

выявления причин и условий, способствующих совершению преступлений;
исследования причин и условий, способствующих совершению преступлений;
устранения причин и условий, способствующих совершению преступлений;
контроля над устранением таких причин и условий.

Акцентируется внимание на задачах и проблемах взаимодействия между правоохранительными органами и банковскими учреждениями при осуществлении криминалистической профилактики преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов.

Предложено на основе анализа причин и условий, способствующих совершению преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов, профилактические рекомендации по их устранению.

Ключевые слова: криминалистическая профилактика; криминалистическая характеристика

преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов; способы незаконного получения банковских кредитов; причины и условия, способствующие совершению преступлений, связанных с незаконным получением банковских кредитов; методика криминалистической профилактики.

SUMMARY

Palamar L.V. The criminal crimes prevention, connected with receiving illegal bank credits. – Script.

The dissertation for getting a candidate's degree of legal science in specialization 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination. –Kyiv Taras Shevchenko National University. - Kyiv, 2008.

The dissertation is a complex monographic research into the subject of the criminal crimes prevention, connected with receiving illegal bank credits. The dissertation contains a number of abstract theorems and practical recommendations, formed by a complex analysis of late inquests, research activities in struggle with economic crimes, particularly with crimes connected with receiving illegal bank credits.

The dissertation defines the point of criminalistics prevention and it's place in the system of criminalistics. The elements of criminalistics behavior of crimes, connected with receiving illegal bank credits, were generalized and studied, it is of great importance for forming methodology of crimes prevention. Author also defines and studies reasons and conditions which promotes mentioned crimes. Author had formed a set of methods, techniques and measures, which are used to reveal and remove causes and conditions which promotes crimes connected with receiving illegal bank credits. By results of research were made propositions for improvement existing criminal and criminal procedure legislation, in way to promote crimes prevention, connected with receiving illegal bank credits.

Keywords: crimes prevention; criminalistics behavior crimes connected with receiving illegal bank credits; methods of receiving illegal bank credits; causes and conditions which promotes crimes connected with receiving illegal bank credits; methodology of crimes prevention.